

نظریه امنیت سلبی در رویکرد ج.ا.ایران با تأکید بر مبانی قرآن کریم

جواد سلطانیان^۱

رضا خان احمدلو^۲

چکیده:

امنیت که از آن به عنوان ایمنی و فراغت از خطر و اضطراب و تشویش یاد شده، از نیازهای اصلی و اساسی انسان‌هاست. امنیت در جمهوری اسلامی ایران مفهومی همه‌جانبه بوده و تمامی عرصه‌های زندگی را در برمی‌گیرد. این مقاله باهدف دستیابی به نظریه امنیت سلبی در رویکرد ج.ا.ایران با مراجعه به گونه‌های امنیت در قرآن کریم نگارش شده و به بررسی گونه‌های امنیت در رویکرد ج.ا.ایران با توجه به مبانی قرآنی پرداخته است. تحقیق حاضر از نوع کاربردی-توسعه‌ای بوده و بر مبنای روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است در این مقاله به شیوه اسنادی و کتابخانه‌ای، با روش تحلیل محتوی، آیات قرآن بررسی و پس از شناسایی و استخراج آیات مرتبط با موضوع تحقیق و ترجمه و تفسیر آنها، کدهای معنایی هر آیه با توجه به نوع قدرت و امنیت مستتر در آن در جداولی درج گردیده و سپس گونه‌های قدرت که منجر به امنیت سلبی شده مورد شناسایی قرار گرفته است. همچنین جامعه آماری این تحقیق تمام آیات شریفه‌ای از قرآن کریم است که به امنیت اختصاص دارد که با بررسی‌های انجام‌شده تعداد این آیات برابر با ۴۴ آیه بوده است. از بین این آیات، آیات مرتبط با امنیت سلبی به‌عنوان جامعه نمونه در نظر گرفته و تحلیل گردیده است که تعداد این آیات ۱۲ آیه از آیات شریف قرآن کریم است. با توجه به نتایج حاصل از پژوهش، بیشترین گونه امنیت سلبی از منظر قرآن کریم، از نوع قدرت الهی بوده و ولایت مدار بودن انسان‌ها، نقوی، ایمان به خدا و انجام عمل صالح، در رده‌های بعدی از گونه‌های امنیت سلبی قرار دارند.

واژگان کلیدی: قرآن کریم، امنیت، تهدید، دفاع، قدرت

مقدمه

خداوند، قرآن کریم را که برگرفته از سرچشمه وحی الهی و علم لایتناهی می باشد برای هدایت بشر نازل فرموده و از صاحبان خرد خواسته است که در آن تدبر نموده و آن را مایه تذکر خویش قرار دهند^۱، و در این کتاب آنچه برای هدایت بشر مورد نیاز است آورده شده است^۲ و تبیین کننده همه چیز است^۳. پس شایسته است که از معارف آن، جهت ترویج علم نافع بهره برده شود. خداوند سبحان می فرماید: «الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ»^۴ کسانی که ایمان آوردند و ایمانشان را به ستمی [چون شرک] نیامیختند، یعنی [از عذاب] برای آنان است، و آنان راه یافتگانند. خداوند، قرآن کریم را برای هدایت بشر نازل فرموده و از صاحبان خرد خواسته است که در آن تدبر نموده و آنچه برای هدایت بشر مورد نیاز است آورده شده است^۵، بنابراین شایسته است که جهت ترویج علم نافع بهره برداری شود. امنیت که از آن به عنوان ایمنی و فراغت از خطر و اضطراب و تشویش یاد شده، از نیازهای اصلی و اساسی انسان هاست و تهدید یکی از مهم ترین مفاهیم در حوزه مطالعات امنیتی است، تا جایی که بسیاری از نظریه پردازان و متفکران این حوزه امنیت را با تهدید معنا نموده اند و حتی رویکرد «ناامنی به جای امنیت» خود به یکی از رویکردهای مسلط مطالعات امنیتی تبدیل شده و در این چارچوب آنچه در مرکز مباحث قرار دارد تهدید است. از آنجایی که امنیت نعمتی است که در همه ابعاد فردی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، قضایی و غیره از نیازهای اصلی فرد و جامعه است و ایجاد و گسترش آن نیز وظیفه آحاد ملت، حکومت ها و دولت هاست، بنابراین هیچ مکتب و نظام حقوقی نمی تواند خود را نسبت به موضوع امنیت کم توجه بداند، زیرا امنیت گذشته از اینکه یکی از ضروری ترین نیازهای بشر است، عامل مهمی نیز برای رشد و توسعه فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، علمی و فرهنگی است. از دیدگاه قرآن امنیت یکی از اهداف استقرار حاکمیت خداوند و خلافت صالحان است ضمن اینکه تأمین امنیت از اهداف جهاد و احساس امنیت از خصائص مؤمن است (زین الدینی و آقاعمدی، ۱۳۹۸). در این چارچوب نمی توان راهبردی را مشاهده کرد که در آن از تهدید صحبتی به میان نیامده باشد، باوجود این در حوزه مطالعات امنیتی کمتر مطلبی به صورت تئوریک و منسجم در خصوص تهدیدات امنیتی نگاشته شده است. هر واحد سیاسی به اقتضای ویژگی ها، شرایط، امکانات و اهدافی که دارد، دارای فرصت ها و تهدیداتی است که

۱. قرآن کریم، سوره مبارکه ص آیه شریفه ۲۹ «كُنْتُ أَرْسَلُهُ إِلَيْكَ مُبَارَكًا لِيَذَّبَ بَاءَ يَدِي وَ لِيَذْكُرَ أُولَ الْأَنْبِيَاءِ» کتابی که ما بر تو نازل نمودیم، کتابی مبارک است تا در آیات آن بیاندیشید و خردمندان از آن پند گیرند

۲. قرآن کریم، سوره مبارکه کهف آیه شریفه ۵۴ «وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَ كَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءً جَدَلًا» و در این قرآن، از هر گونه مثلی برای مردم بیان کرده ایم ولی انسان بیش از هر چیز، به مجادله می پردازد

۳. قرآن کریم، سوره مبارکه نحل آیه شریفه ۸۹ «وَيَوْمَ تَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَ جَعَلْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلَى هَٰؤُلَاءِ وَ تَوَلَّيْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ بُيُوتًا يَلَكُلُ شَيْءٌ وَ نُهْدَى وَ رَحْمَةً وَ بُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ» (به یاد آورید) روزی را که از هر امتی، گواهی از خودشان بر آنها برمی انگیزیم و تو را گواه بر آنان قرار می دهیم! و ما این کتاب را بر تو نازل کردیم که بیانگر همه چیز، و مایه هدایت و رحمت و بشارت برای مسلمانان است!

۴. قرآن کریم، سوره مبارکه انعام، آیه شریفه ۸۲

۵. قرآن کریم، سوره مبارکه کهف آیه شریفه ۵۴ «وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَ كَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءً جَدَلًا» و در این قرآن، از هر گونه مثلی برای مردم بیان کرده ایم ولی انسان بیش از هر چیز، به مجادله می پردازد

در نسبت به همان واحد معنا و مفهوم می‌یابند. بنابراین اسلامی شدن یک جامعه، درعین حال که مهم‌ترین نقطه قوت آن به شمار می‌آید، می‌تواند در صورت کم‌توجهی یا بی‌توجهی مردم و مجموعه دست‌اندرکاران اجرایی، تهدیدات امنیتی نیز در پی داشته باشد. تهدیدات امنیتی علی‌رغم اهمیت بسیار آن بیشتر به صورت کاربردی و مصداقی مورد استفاده قرار گرفته است، تا جایی که در متون راهبردی کشورها هواره تهدیدات آن‌ها از ناحیه موضوع یا مسئله مورد نظر اعلام گردیده است (عبداله خانی، ۱۳۸۶: ۱۴). تلاش برای احماء یا حداقل کاهش عوامل موجد ناامنی و تقویت احساس امنیت، محدود به انسان نیست، بلکه جوامع بزرگ و کشورها نیز به مثابه مجموعه‌ای مرکب از افراد، نیازهای مشابهی را در سطح ملی احساس می‌کنند. تهدید مفهومی انتزاعی است که در هم تنیدگی عمیقی با مفهوم امنیت دارد. لذا هر جا که موضوع امنیت و امنیت ملی مورد مذاقه قرار می‌گیرد، حتماً از تهدید نیز سخن به میان می‌آید. درعین حال نمی‌توان از تهدید سخن گفت ولی امنیت ملی و تأثیر آن را نادیده گرفت.

اگرچه تهدید مفهوم محوری عمده مکاتب امنیتی را تشکیل می‌دهد، اما این به معنای وضوح معرفتی آن در مقام شناخت نمی‌باشد. به همین دلیل است که مقوله شناخت و سنجش تهدید برای بسیاری از تحلیلگران و کارشناسان امنیتی، کاری دشوار می‌نماید. عمده این صعوبت ناظر بر تعریف و ارائه شاخص‌هایی است که بتواند فرآیند تحلیل و رتبه‌بندی تهدید را معنادار سازد (افتخاری، ۱۳۸۶). بر این اساس نگارندگان در نوشتار حاضر با توجه به جایگاه راهبردی و منحصربه‌فرد قرآن کریم در گفتمان اسلامی، به معرفی شاخص‌های کاربردی در گونه شناسی امنیت در قرآن کریم همت گمارده‌اند.

در خصوص بیان مسئله می‌توان گفت با توجه به ماهیت امنیت سلبی، هر جامعه و نظامی، امنیت خاص خود را دارد، چنان‌که منابع قدرت نرم و نحوه فعال‌سازی آن‌ها نزد بازیگران مختلف یکسان نیست. به عبارت دیگر، هر واحد سیاسی به اقتضای ویژگی‌ها، شرایط، امکانات و اهدافی که دارد، دارای فرصت‌ها و تهدیداتی است که در نسبت به همان واحد معنا و مفهوم می‌یابند. بنابراین احتمال می‌رود جوامع اسلامی نیز با چنین تهدیداتی مواجه باشند که جهت درک این موضوع یک راهکار مطمئن مراجعه به قرآن کریم است. نگاهی گذرا به متون اسلامی و خصوصاً قرآن کریم، نشانگر پیوند عمیق دین و امنیت است و می‌دانیم که یکی از لوازم رشد و تکامل انسان، امنیت است، یعنی در بستر امنیت هدایت انسان‌ها میسر می‌شود چنان‌که آیه شریفه ۸۲ در سوره مبارکه انعام به این موضوع اشاره دارد و می‌فرماید: «کسانی که ایمان آورده و ایمان خود را به شرک نیالوده‌اند آنان راست‌ایمنی و ایشان راه یافتگانند». این مقاله، از این منظر به گونه شناسی امنیت در قرآن کریم نگرسته، تلاش دارد تا ابعاد نظری این دسته از امنیت را مستند به اصول و مبانی گفتمان اسلامی مشخص کند. بهترین وسیله برای شناخت امنیت، قدرت، تهدید و دشمن‌شناسی، مراجعه به قرآن کریم است که دشمنان مختلف را در آیات نورانی خویش معرفی کرده است.

به‌طورکلی، مهم‌ترین راه‌های مقابله با دشمن، تمسک به الله است که با دو میراث گران‌بهای قرآن و عترت معصومین راهگشای همه مشکلات ما خواهند بود. لذا از مهم‌ترین مقولات اجتماعی هر جامعه اسلامی مسئله امنیت و در مقابل آن تهدیدات می‌باشد که قرآن در این رابطه آیات متعددی بیان داشته است که اهمیت موضوع را می‌رساند بنابراین بررسی تهدیدات جهت نیل به امنیت در آیات قرآن، ضرورت استفاده از آن آیات را جهت بررسی این مقوله از دانش روشن می‌سازد لذا ضرورت امنیت سلبی در رویکرد ج.ا.ایران چنان مهم است که کشور در طول تاریخ برای امنیت خود حکومت‌های استبدادی را تحمل کرده است تا آن‌ها امنیت مرزها را حفظ و خطر تهاجم اقوام و گروه‌های سرکش را دفع کنند.

با عنایت به موارد فوق هدف اصلی این تحقیق «دستیابی به نظریه امنیت سلبی در رویکرد ج.ا.ایران با مراجعه به گونه‌های امنیت در قرآن کریم» بوده و اهداف فرعی آن شامل الف) شناسایی گونه‌های امنیت سلبی در قرآن کریم و ب) شناخت معیار گونه شناسی امنیت سلبی می‌باشند. با توجه به اهداف تحقیق نیز، سؤال اصلی تحقیق عبارت است از اینکه نظریه امنیت سلبی در رویکرد ج.ا.ایران با تأکید بر مبانی قرآنی چیست؟ و سؤالات فرعی تحقیق عبارت‌اند از اینکه الف) انواع گونه‌های امنیت سلبی از نظر قرآن کریم چیست؟ و ب) معیار گونه شناسی امنیت سلبی چیست؟ ضمناً به علت اینکه تحقیق پیش رو فرضیه آزما نیست، بنابراین از آوردن فرضیه خودداری شده است.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

الف: پیشینه شناسی

در خصوص موضوع امنیت تاکنون تحقیقات مختلفی انجام شده است که در ادامه به تعدادی از آن‌ها اشاره می‌شود:

پژوهشی با عنوان "امنیت در سیره پیامبر اکرم (ص)" توسط مجید زین الدینی و داوود آقا محمدی در سال ۱۳۹۸ انجام شده است. در این مقاله در دو بخش، به بررسی اقدامات امنیتی پیامبر اکرم (ص) پرداخته شده است. در بخش اول تلاش‌ها و زمینه‌های ایجاد امنیت توسط پیامبر اکرم (ص) در مکه و قبل از هجرت و در بخش دوم اقدامات آن حضرت در ایجاد امنیت در مدینه و پس از تشکیل حکومت مورد مطالعه قرار گرفته است. به بیان نویسندگان، تدابیر امنیتی پیامبر اسلام (ص)، علاوه بر ایجاد امنیت در جامعه به گسترش روزافزون دین اسلام نیز کمک شایانی نموده است.

پژوهشی با عنوان "تحلیل ساختاری مضمونی دلالت‌های امنیتی - دفاعی سوره محمد (ص)" توسط داوود تقی‌لو در سال ۱۴۰۰ نگارش و در فصلنامه امنیت پژوهی به چاپ رسیده است. در این تحقیق با به‌کارگیری روش تحلیل ساختاری - مضمونی به بررسی و کشف دلالت‌های امنیتی - دفاعی سوره محمد (ص) پرداخته شده است. مضامین به‌دست‌آمده در قالب ۵۹ مضمون پایه‌ای، ۱۸ مضمون سازمان

دهنده و ۷ مضمون فراگیر دسته بندی شده است. مضامین فراگیر سوره عبارت‌اند از: سعادتمندی شهید، تقابل کفر و ارتداد با جبهه حق، احکام جنگ و صلح، سنت‌های الهی مرتبط با مقاومت، سعادتمندی در اطاعت از فرامین (جهادی) الهی، مانع جهاد بودن دنیاگرایی.

پژوهشی با عنوان "امنیت به مثابه فضیلت در آراء فارابی" توسط آقایان تقی پور و لکزایی در سال ۱۳۹۹ نگارش و در مجله امنیت پژوهی به چاپ رسیده است. هدف این پژوهش پیشرو بررسی اسنادی مبتنی بر روش تحلیل محتوای کیفی مفهوم امنیت از دیدگاه مؤسس فلسفه سیاسی اسلامی، فارابی است. این اثر که پژوهشی بنیادی است، سازوکارهای تأمین امنیت در مدینه فاضله و اصول اندیشه‌ای تفکر فلسفی معلم ثانی را درباره امنیت نشان می‌دهد. بر اساس یافته‌های پژوهش، شناخت ناظر به عمل، ریاست انسان‌های فاضل، اکتساب فضایل، زدودن شرور، تشکیل اجتماعات مدنی و تعاون و همیاری، روش‌های تحقق امنیت در اندیشه سیاسی فارابی است.

پژوهشی با عنوان "تدوین راهبردهای ارتقای امنیت عمومی در جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر شهر تهران" توسط احمدوند و همکاران (۱۳۸۹) انجام شده و در فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی چاپ شده است. در این تحقیق تأثیر عوامل مدیریتی، اجتماعی، محیطی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی بر امنیت عمومی مورد مطالعه قرار گرفته است. بر اساس نتایج حاصله عامل مدیریتی بیشترین سهم را در امنیت عمومی شهر تهران به خود اختصاص داده است. ولی در موقعیت آینده سهم عامل اجتماعی بیشتر خواهد بود.

پژوهشی تحت عنوان "مطالبات نوین اجتماعی و ظرفیت‌سازی در امنیت داخلی کشورهای درحال توسعه" توسط هزارجریبی و همکاران در سال ۱۳۸۶ در فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی منتشر شده است. بر اساس نتایج حاصل از این پژوهش، کشورهای درحال توسعه در درک نیازهای نوین اجتماعی بایستی ظرفیت امنیتی خود را افزایش بخشند و آن را به‌سوی سیاست‌ها و ادارک شقوق قدرت نرم در جوامع خود گرایش بیشتری دهند تا بتوانند مطالبات اجتماعی نوین در حوزه خودی و یا غیرخودی هدایت شده از سوی قدرت‌های بیگانه و استعمارگران را از یکدیگر تفکیک دهند و در راستای افزایش امنیت داخلی کشور بکار گیرند.

ب: مبانی نظری

شناخت امنیت

امنیت ازجمله دیرپاترین آمال بشر و یکی از لوازم و شروط بهزیستی و بهروزی وی تلقی گردیده و از دیدگاه مازلو، ابزار حرکت به‌سوی «خودشکوفایی انسانی» محسوب می‌شود. به‌طوری‌که وی در اولویت‌بندی نیازهای بشر، بلافاصله پس از نیازهای اولیه (هوا، غذا، مسکن، پوشاک)، نیاز به امنیت را جای‌داده و سایر نیازهای انسانی را علی‌رغم ضرورت غیرقابل‌انکار آن‌ها، در اولویت‌های بعدی آورده است (مرادیان،

۱۳۸۵: ۸۸). باری بوزان امنیت را حفاظت در مقابل خطر (امنیت عینی)، احساس ایمنی (اعتماد به دریافت‌های شخصی) تعریف می‌کند (هزارجریبی و بلندیان، ۱۳۸۶: ۱۲ به نقل از بوزان، ۱۳۷۸). «در دیدگاه سنتی، امنیت به معنی نبود تهدید است و شاخصه اصلی [آن]، تأکید ویژه بر ماهیت نظامی تهدیدات است؛ بدین معنی که از منظر ایشان (دیدگاه سنتی)، «تهدید نظامی» تنها عامل مؤثر در تعریف و شناخت امنیت/ ناامنی بوده و به همین خاطر مطالعات امنیتی در ذیل مطالعات جنگ موضوعیت می‌یابد.» (افتخاری، ۱۳۹۱: ۸۵). «امنیت به‌طور کلی مفهومی غیر توسعه‌یافته، مبهم، نارسا و از لحاظ ماهیت جدال‌برانگیز و از نظر شخصیت متباین و متناقض است. امنیت از لحاظ ماهیتی، مفهومی نسبی است؛ بنابراین نمی‌توان یک تعریف مطلق از آن ارائه نمود. تفکر و تأمل درباره یک سیستم امن (فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و...) زمانی می‌تواند تحقق عینی داشته باشد که به قابلیت‌ها، ظرفیت‌ها، توانایی‌ها و از طرفی تهدیدها و فشارهای بیرونی توجه شود از این منظر هر نوع تحلیلی از امنیت لزوماً برون‌گرا بوده و رابطه‌ای مستقیم با تشخیص و ارزیابی تهدیدهای بیرونی دارد ولی از سوی دیگر این تحلیل باید ناظر بر درون باشد، زیرا تهدیدها و فشارهای بیرونی همواره از بستر آسیب‌پذیری‌های درونی ریشه می‌گیرند» (تقریرات درسی دکتر توحیدی، ۱۳۹۳). در ادامه برای شناخت هر چه بهتر امنیت به مفهوم ویژگی‌ها، سطوح، ابعاد و گونه‌های امنیت اشاره گردیده است.

الف: مفهوم امنیت

واژه امنیت در لغت‌نامه‌های فارسی به معنی در امان بودن، آرامش و آسودگی است و کلمه امن به معنی بی بیم شدن، بی ترس، اطمینان، آسایش، آرامش قلب و ضد خوف است. (عمید، ۱۳۷۴: ۱۹۸). حافظ نیا امنیت را شامل: امنیت فردی، خانوادگی، محلی، ناحیه‌ای، ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی می‌داند (حافظ نیا، ۱۳۹۰: ۳۲۸). واژه امنیت به‌عنوان یک مفهوم عام تمامی شئون و ابعاد زندگی انسان را در برمی‌گیرد و با بقای نفس و صیانت از حیات و موجودیت انسان پیوند می‌خورد. در واقع امنیت تضمین‌کننده حیات و بقای انسان و موجود زنده می‌باشد. همه موجودات در تقلائی بقا و حفظ وجود و حیات سالم خود می‌باشند و امنیت عامل تأمین این نیاز اساسی و حیاتی است. لذا امنیت مهم‌ترین آرمان انسان و موجود زنده تلقی می‌شود. امنیت بسته به متغیرها و عوامل مؤثر بر بقای حیات سالم، دل‌نشین و بی‌دغدغه انسان دارای ابعاد مختلف می‌باشد. به عبارتی حفظ وجود و حیات سالم و آرامش بخش انسان موکول به تأمین همه نیازهای مادی و معنوی انسان است که در صورت عدم تأمین یا وجود نقص و تنگنا در تأمین آن، حیات سالم و وجود انسان به چالش کشیده می‌شود و با تهدید روبرو می‌گردد و بلافاصله نیاز به امنیت و مفهوم آن در ارتباط با نیاز یا نیازهایی که با تنگنا روبرو شده در ذهن انسان شکل می‌گیرد (حافظ نیا، ۱۳۹۰: ۳۲۴). مفهوم امنیت مانند دیگر مفاهیم در علوم انسانی دارای تعریف واحد و مقبول در نظر تمامی یا حداقل بیشتر صاحب‌نظران نیست. ریشه این عدم اتفاق نیز به برداشت متفاوت افراد،

گروه‌ها و کشورها از این واژه باز می‌گردد. شاید علت این عدم اتفاق، گسترده‌گی و کلیت اکثر مسائل و ارزش‌های انسانی - اجتماعی است که همگی تحت تأثیر این مفهوم قرار دارند.

ب: ویژگی‌های امنیت

الف. نسبی بودن امنیت: جوامع و کشورها به فراخور موقعیت سیاسی، تاریخی، اجتماعی، جغرافی و عقیدتی خود، به نسبت خاصی از نعمت امنیت برخوردارند، این حقیقت در آیات قرآن کریم نیز در قالب دشمنی و دوستی انعکاس یافته است.

ب. ذهنی بودن امنیت: اصول احساس امنیت یا عدم امنیت، یک برداشت و امر ذهنی است که ریشه در اعتقادات و باورهای فرهنگی مذهبی و ملی مردم و رهبران یک کشور دارد.

ج. تجزیه‌ناپذیر بودن امنیت: امنیت زمانی تحقق می‌یابد که صرفاً محدود به یک حوزه خاص نظیر نظامی یا اقتصادی و یا استان و شهر خاص نباشد، یعنی اگر در شهر یا استانی از یک کشور جنگ داخلی یا ناامنی پیدا شود، نمی‌توان ادعا کرد چون دیگر شهرها آرام می‌باشند، امنیت به هم نخورده است. (هاشمیان فرد، ۱۳۹۰: ۳۰)

پ: سطوح امنیت

رویکرد کپنهاگ به سطح‌بندی امنیت، در سه سطح جهانی، منطقه‌ای و داخلی است. در سطح جهانی امنیت، تحلیل عملکرد و سیاست قدرت‌های بزرگ مورد نظر است. در سطح منطقه‌ای محیط و قلمرو تحلیل محدود شده و روندها و قدرت‌های منطقه‌ای بیشتر مد نظرند. در سطح داخلی نیز سیاست‌ها و عملکرد داخلی و تأثیر آن‌ها بر امنیت تحلیل می‌شود. به‌طور کلی، موضوع امنیت به لحاظ سطوح، به امنیت فردی، گروهی، ملی و بین‌المللی تقسیم می‌شود. برای نمونه امنیت فردی، عبارت است از حالتی که جسم و روح فرد، در آن فارغ از ترس و آسیب به جان، مال و یا آبروی خود یا از دست دادن آن‌ها زندگی کند (اخوان کاطمی، ۱۳۸۶: ۲۱). احمد جهان بزرگی نیز در فصل اول کتاب «امنیت در نظام سیاسی اسلام» موضوع امنیت را از نظر سطح، به امنیت فردی، گروهی و ملی قابل تقسیم و بررسی دانسته است. (جهان بزرگی، ۱۳۸۸: ۴۵)

ت: ابعاد امنیت

حافظ نیا معتقد است که ابعاد عمده امنیت را می‌توان شامل موارد زیر دانست:

امنیت سیاسی که ناظر بر ثبات سیاسی و حفظ حکومت، موجودیت کشور و ملت، وحدت، انسجام و آشتی ملی و تعامل سازنده بین گروه‌ها و نخبگان سیاسی می‌باشد.

امنیت اقتصادی ناظر بر روند طبیعی و رو به رشد فرآیندهای اقتصادی و نهادهای تولید، توزیع و مصرف، حیات فعال و بدون دغدغه بنگاه‌های اقتصادی، مالی، بانکی، سرمایه‌ای و بیمه‌ای در بخش‌های عمومی، دولتی و خصوصی، تعامل سازنده با سیستم اقتصاد بین‌الملل و روند فزاینده مبادلات و داده و ستاده در

بازار تجارت بین‌الملل و نظایر آن می‌باشد.

امنیت اجتماعی، ناظر بر آرامش و آسایش و رفاه مادی و معنوی جامعه توأم با عدالت اجتماعی، فقدان تبعیض و فقر، برقراری نظم اجتماعی و پابندی دولت و حکومت و احاد ملت به قانون و حقوق قانونی، روابط حسنه بین گروه‌ها و اقشار اجتماعی، تضمین مالکیت و دارایی احاد مردم از دستبرد، حفظ جان، مال و ناموس مردم از تعرض، فقدان ناهنجاری‌های اجتماعی و فساد، استقرار نظام بهینه تأمین اجتماعی و رسیدگی به امور نیازمندان و نظایر آن می‌باشد.

امنیت طبیعی، ناظر بر آرامش گهواره و بستر طبیعی حیات و زندگی افراد ملت و فقدان سوانح طبیعی است.

امنیت زیستی یا زیست‌محیطی، ناظر بر ایمن‌سازی و سالم‌سازی محیط‌زیست و جلوگیری از آلودگی‌های آبی، خاکی، هوایی، صوتی، اخلاقی و غیره است.

امنیت نظامی ناظر بر قابلیت و توانایی نیروهای مسلح و سازه دفاعی کشور برای حفاظت ملت، دولت و ارزش‌های اساسی و حیاتی آن در برابر تهدید و تهاجم نظامی خارجی است. (حافظ نیا، ۱۳۹۰: ۲۳۱) همچنین معمار زاده معتقد است که ابعاد امنیت عبارت‌اند از:

بعد اقتصادی، بعد اجتماعی- فرهنگی، بعد سیاسی، بعد زیست‌محیطی، بعد نظامی (معمار زاده و همکاران، ۱۳۸۹: ۷۰)

ث: گونه‌های امنیت

رابرت ماندل امنیت ملی را به پنج مقوله زیر تقسیم کرده است:

امنیت سیاسی: یعنی اینکه افراد کشور حق مشارکت در امور کشورداری و سرنوشت جمعی خویش را دارا باشند و این نوع امنیت زمانی محقق می‌شود که شهروندان احساس کنند، زمامداران خویش را خود انتخاب می‌کنند و در سرنوشت اداره کشور مشارکت دارند.

امنیت اقتصادی: یعنی حفظ و ارتقاء شیوه زندگی مردم جامعه از طریق تأمین کالا و خدمات، هم از مجرای عملکرد داخلی و هم حضور در بازارهای بین‌المللی

امنیت اجتماعی- فرهنگی: یعنی برخورداری مردم از عزت‌نفس، عدالت و تأمین اجتماعی، رفاه عمومی، حقوق فردی و عمومی و سایر پدیده‌هایی که بیشتر جنبه فکری، ذهنی، آموزشی و تربیتی دارند و باگذشت زمان به دست می‌آیند و فرهنگ جامعه و ارزش‌های آن را شکل می‌دهند.

امنیت نظامی: یعنی میزان قابلیت نیروهای مسلح یک کشور برای حفاظت از حکومت و مردم در مقابل تهدیدات قهرآمیز

امنیت زیست‌محیطی: یعنی برخورداری از محیط طبیعی سالم و پاکیزه و دور بودن از آسیب‌های ناشی از

بالایای طبیعی و تخریب‌های زیست‌محیطی

پنج مقوله بالا جدا از یکدیگر عمل نمی‌کنند و هر یک از آن‌ها دارای کانونی مهم در درون مسئله امنیت بوده و روشی برای تنظیم اولویت‌ها دارد و با پیوندهای قوی با یکدیگر متصل هستند.» (تقریرات درسی دکتر توحیدی ۱۳۹۳)

امنیت ملی

آرنولد ولفرز معتقد است: «امنیت ملی نماد اجماع‌آمیزی است که اصلاً ممکن نیست دارای معنای دقیقی باشد». آلستایر بوچمن نیز معتقد است: «امنیت ملی واژه‌ای است که معانی بسیاری دارد» و باری بوزان می‌گوید: «امنیت ملی را نمی‌توان به‌طور کلی تعریف کرد. بلکه تنها در مواردی مشخص می‌توان آن را تعریف نمود». او در جای دیگر می‌گوید: «امنیت ملی از لحاظ مفهومی، ضعیف و از نظر تعریف مبهم، ولی از نظر سیاسی قدرتمند باقی مانده است. زیرا راه را برای طرح راهبردهای بسط قدرت توسط نخبگان سیاسی و نظامی باز می‌گذارد.» (بوزان، ۱۳۷۸: ۱۴). امنیت همچنین در زبان فارسی به معنای ایمن شدن، در امان بودن و بی‌بیمی بکار رفته است و به همین دلیل آن را موضوع دستگاه‌های انتظامی و نظامی دانسته‌اند که از آن‌ها به «امنیه» تعبیر شده است (معین، ۱۳۷۵: ۳۵۵-۳۵۴). «امنیت ملی در جمهوری اسلامی ایران مفهومی همه‌جانبه است و تمامی عرصه‌ها و ساحت‌های زندگی را در برمی‌گیرد. دلیل این امر آن است که مرکز ثقل مفهوم امنیت در ج.ا.ا. ایدئولوژی اسلام به‌مثابه اسلام مکتب می‌باشد و مطابق این ایده، بر اساس فرمایش حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) اسلام مکتبی است که در تمام شئون فردی و اجتماعی و مادی و معنوی و فرهنگی و سیاسی و نظامی و اقتصادی دخالت و نظارت دارد و از هیچ نکته ولو بسیار ناچیز که در تربیت انسان و جامعه و پیشرفت مادی و معنوی نقش دارد، فروگذار ننموده است.» (گروه مطالعاتی امنیت (۱)، ۱۳۸۷: ۱۷۸)

تهدید علیه امنیت ملی

ارائه یک تعریف دقیق از تهدید به دلیل چندوجهی بودن و ارتباطش با امنیت، منافع ملی و اهداف و راهبردها، پیچیده و مشکل است. تهدید در لغت به معنای بیم دادن، ترساندن و عقوبت دادن است (مرادیان، ۱۳۸۸: ۱۶۷). تهدید از حیث لغوی به معنای ترساندن، بیم دادن و بیم بکار رفته است (معین، ۱۳۷۵: ۱۲۷۳) که متناسب با تعریف لغوی و اصطلاحی است که برای امنیت در گفتمان سلبی ارائه شده است. در رابطه با کشورها و دولت‌ها تهدید در برابر مفهوم امنیت ملی قرار می‌گیرد و از آن به تجاوز به حق حاکمیت دولت‌ها در امور داخلی و خارجی آن‌ها تعبیر می‌شود (الجاپا، ۱۹۸۷). ریچارد اولمان می‌گوید: «تهدید نسبت به امنیت ملی عبارت از یک عمل یا یک سلسله از حوادث است که یا طی زمانی کم‌ویش کوتاه کیفیت زندگی ساکنان یک کشور را شدید به خطر اندازد یا این که دامنه اختیار یک

حکومت یا یک کشور یا واحدهای خصوصی (افراد، گروه‌ها و شرکت‌ها) را در انتخاب سیاست‌های مقتضی، به شدت محدود کند.» (روشندل، ۱۳۷۴: ۷۴). با توجه به اینکه تهدید یک مفهوم انتزاعی است، تعیین زمان و مکان دقیق و چگونگی مورد تهدید واقع شدن به سادگی امکان‌پذیر نیست، البته تا اندازه‌ای می‌توان مشخص کرد که چه عوامل و مسائلی می‌توانند امنیت ملی یک کشور را تهدید کنند. اما همیشه پاسخ به این سؤال که کشور مزبور در شرایط زمانی ویژه در معرض کدام یک از آن عوامل و مسائل تهدیدآمیز قرار دارد، آسان نیست. هر کشور در طول حیات خود با خطرات و تهدیدهای بی‌شمار روبه‌رو می‌شود، اما همه آن‌ها را نمی‌توان تهدیدهایی دانست که امنیت ملی آن کشور را به خطر می‌اندازند. بنابراین به دلیل انتزاعی بودن مفهوم تهدید، تعریف تصمیم‌گیرندگان و مردم هر کشور از امنیت ملی خود، تأثیر مستقیمی بر درک آن‌ها از تهدید دارد. هر قدر تعریف امنیت ملی روشن‌تر و دقیق‌تر باشد، تصور تهدیدها نیز آسان‌تر خواهد بود. به طور کلی و با توجه به تعاریفی که از امنیت ملی ارائه شد، تهدیدات امنیت ملی را می‌توان تهدیداتی دانست که اهداف و ارزش‌های حیاتی یک کشور را به گونه‌ای در معرض خطر قرار دهند که بیم آن رود در اهداف و ارزش‌ها، تغییر ماهوی و اساسی صورت پذیرد. (مرادیان، ۱۳۸۸: ۱۷۰)

انواع گفتمان امنیت

منظور از گفتمان مجموعه‌ای از گزاره‌های معنادار است که به صورت منطقی با یکدیگر مرتبط شده‌اند و برای کلبه پدیدارهای ذیل آن (اعم از گفتار، رفتار، اشاره و ...) معنا تولید می‌نمایند. شأن انحصاری گفتمان‌ها تولید معنا می‌باشد که از منظر روش‌شناختی بر روی آن تأکید بسیار می‌شود. دلیل این امر آن است که هر گفتمان، خطوط راهنمای کلانی را ترسیم می‌کند که در چارچوب آن و متناسب با منطق و محتوای گفتمان، پدیده‌ها معنا و فهم می‌شود (افتخاری، ۱۳۹۲: ۱۴۷). برخلاف معنای لغوی امنیت که حکایت از نوعی اجماع معنا شناسانه دارد، از حیث اصطلاحی تعاریف متنوع و متعددی از آن ارائه شده است که نه تنها ادعای وجود اجماع درباره آن را نفی می‌کند، که تجمیع آن‌ها را نیز دشوار می‌کند. دکتر افتخاری با بررسی بیش از ۱۵۰ تعریف ارائه شده از امنیت، آن‌ها را در قالب دو گفتمان اصلی تحلیل و دسته‌بندی کرده است که عبارت‌اند از:

الف- گفتمان سلبی امنیت: بنیاد مرکزی گفتمان سلبی^۱ را این اصل شکل می‌دهد که پدیده‌ها را می‌توان از طریق نفی نقیضشان شناخت. بر این اساس، امنیت در گفتمان سلبی به نبود تهدید شناخته می‌شود و می‌توان آن را چنین تعریف کرد: «امنیت وضعیتی است که در آن، منافع بازیگر از سوی دیگر بازیگران یا مورد تهدید واقع نشده یا در صورت وجود تهدید احتمالی، امکان مدیریت مؤثر آن برای بازیگر (تهدیدشونده) وجود داشته باشد». در این تعریف نبود تهدید و مدیریت مؤثر تهدید دو امکان اصلی برای شکل‌گیری امنیت شناسانده شده‌اند. منظور از مدیریت مؤثر تهدید عبارت است از: دفع تهدید، مهار

تهدید یا استحاله آن به گونه‌ای که تبدیل به فرصتی برای کشور تهدیدشونده گردد.

ب- گفتنمان ایجابی امنیت: گفتنمان ایجابی^۱ را می‌توان واکنشی منطقی به طرح و توسعه گفتنمان سلبی امنیت دانست، چراکه آن گفتنمان نه تنها به حاکمیت امنیت فراگیر و پایدار کمکی نکرد، بلکه با دامن زدن به محذور امنیتی زمینه توسعه گستردگی ناامنی‌ها را فراهم آورد. ایده اصلی پیروان این گفتنمان را می‌توان چنین تلخیص و بیان کرد: نبود تهدید شرط لازم برای ایجاد امنیت است، اما شرط کافی نیست. بدین معنا که اگر بازیگری با تهدید خارجی روبه‌رو باشد، به‌طورقطع در وضعیت ناامن است، اما نمی‌توان در صورت نبود تهدید، برای آن امنیت را اثبات کرد. وجود امنیت، افزون بر نبود تهدید خارجی، نیازمند وجود شرط دیگری است که از آن می‌توان به ایجاد رضایت در داخل اشاره کرد. بر این اساس امنیت در گفتنمان ایجابی چنین تعریف می‌شود: «امنیت وضعیتی است که در آن بین خواسته‌ها و داشته‌ها در یک واحد سیاسی معین، متناسب با ضریب ایدئولوژیک (آن واحد) تعادلی وجود دارد که نزد بازیگران (آن واحد) تولید رضایت می‌کند».

گفتنمان امنیتی در متن هر جامعه‌ای، کاملاً متأثر از داده‌هایی است که محیط داخلی و خارجی به سیستم تحمیل می‌کند و از آنجاکه متغیرهای محیطی خود بر طبیعتی تحول یافته استوارند و قاعده‌مندی خاص و ثابتی را در بازی قدرت بین خود پذیرا هستند، به تبع ورودی‌هایی که به سیستم وارد می‌شوند با نقش‌ها، کارکردها و اشکال گوناگون چهره می‌نمایند و انطباق و همسویی ساختار کلی حاکم بر سیستم را طلب می‌کنند. از این دیدگاه امنیت پدیده‌ای عصری است که با بروز و ظهور متغیرهای بی‌بدیل و پیچیده‌تر شدن عناصر متشکله و مشخصه هر زمانه بازتعریف می‌شود. (افتخاری، ۱۳۹۱-ب: ۹۱-۸۴)

روش‌شناسی تحقیق

با توجه به اینکه این تحقیق درصدد است تا با استفاده از زمینه‌ها و بستر شناختی به بررسی امنیت با توجه به آموزه‌های قرآن کریم بپردازد و از این طریق دانش موجود نسبت به موضوع پژوهش را افزایش دهد، بنابراین نوع پژوهش "کاربردی- توسعه‌ای" است. از سوی دیگر با توجه به متن محوری پژوهش، که «نص قرآن کریم» می‌باشد، از روش تحلیل محتوا برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شده است. روش انجام این تحقیق، موردی- زمینه‌ای است. همچنین جامعه آماری این تحقیق تعدادی از آیات شریفه ای قرآن کریم است که به موضوع پژوهش اختصاص دارد. با توجه به شاخص معنایی بالا، سوره‌های مبارکه و آیات شریفه‌ای که موضوع بحث هستند، در جدول شماره (۱) آمده‌اند.

جدول ۱- آیات مرتبط با امنیت در قرآن کریم

ردیف	نام سوره مبارکه	آیات شریفه مربوط	تعداد آیات
۱	بقره	۱۲۵-۱۲۶-۱۹۶-۲۳۹	۴

ردیف	نام سوره مبارکه	آیات شریفه مربوط	تعداد آیات
۲	ال عمران	۹۷-۱۵۴	۲
۳	نساء	۸۳-۸۸-۸۹-۹۰	۴
۴	تین	۳	۱
۵	انعام	۸۱-۸۲	۲
۶	اعراف	۹۲-۹۶-۹۷-۹۸	۴
۷	معارج	۲۲-۲۷-۲۸	۳
۸	سبأ	۳۷	۱
۹	ابراهیم	۳۵	۱
۱۰	اسراء	۶۸-۶۹	۲
۱۱	نور	۵۵	۱
۱۲	یوسف	۱۰۶-۱۰۷	۲
۱۳	ملک	۱۶-۱۷	۲
۱۴	نحل	۴۵-۸۹-۱۱۲	۳
۱۵	حجر	۴۵-۴۶-۸۲-۸۳	۴
۱۶	دخان	۵۱-۵۲	۲
۱۷	شعراء	۱۴۶	۱
۱۸	فتح	۲۷	۱
۱۹	حشر	۲۳	۱
۲۰	قصص	۵۷	۱
۲۱	عنکبوت	۶۷	۱
۲۲	فصلت	۴	۱
مجموع سوره‌ها	۲۲	مجموع آیات مرتبط با امنیت	۴۴

با توجه به قلمرو موضوعی تحقیق که به امنیت سلبی در قرآن کریم اختصاص دارد، از مجموع آیات امنیت فقط به آیات خاص مرتبط با امنیت سلبی که در جدول ذیل فهرست شده‌اند، پرداخته شده است. جامعه نمونه نیز در جدول شماره (۲) آمده است. بر این اساس، جامعه نمونه تحقیق حاضر شامل ۱۲ آیه شریفه می‌شود.

جدول ۲- تفسیر آیات مربوط به امنیت سلبی در قرآن کریم

ردیف	سوره مبارکه	موضوع محوری	آیات مرتبط	جمع آیات
۱	بقره	کعبه و مکه به عنوان نماد امنیت و حرم امن الهی	۱۲۵-۱۲۶	۲
۲	ابراهیم	دعوت حضرت ابراهیم برای امن بودن کعبه	۳۵	۱
۳	آل عمران	مقام ابراهیم به عنوان نماد امنیت	۹۷	۱
۴	تین	مکه به عنوان شهر امن	۳	۱
۵	سبأ	امنیت در گرو ایمان و عمل صالح	۳۷	۱
۶	نور	دعوت به ایمان و عمل صالح	۵۵	۱
۷	حجر	تقوی راه رسیدن به امنیت	۴۶	۱
۸	دخان	امنیت با تقوایان	۵۵-۵۱	۲
۹	فتح	قدرت خدا در کمال امنیت	۲۷	۱
۱۰	حشر	خداوند امنیت بخش است	۲۳	۱
۱۲	مجموع آیات مرتبط با امنیت سلبی			

در تحقیق حاضر، روش گردآوری اطلاعات، روش کتابخانه‌ای است که از طریق نرم‌افزار جامع التفسیر ۲/۱ (نورالانوار ۳) که حاوی تقریباً ۱۸۳ عنوان تفسیر فارسی و عربی از تفاسیر موجود جهان اسلام و ۵۵ ترجمه فارسی رایج قرآن کریم، می‌باشد، استفاده شده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

در این تحقیق برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از تکنیک تحلیل محتوا استفاده شده است، بدین طریق که ابتدا متن آیات مرتبط با امنیت از قرآن کریم، شناسایی و پس از درک پیام آیه با توجه به ترجمه و تفسیر آن، و شناسایی نوع امنیت موجود در آیه، با توجه به کد بسته معنایی در جدول مربوطه وارد شده است. در نهایت با روش‌های آماری و تحلیل کمی امنیت سلبی میزان فراوانی هر امنیت مشخص شده و نمودار فراوانی آن ترسیم گشته است.

الف: کدگذاری امنیت سلبی

با توجه به موضوع این تحقیق که در رابطه با گونه شناسی امنیت در قرآن کریم می‌باشد و هدف یافتن انواع گونه‌های امنیت سلبی است لذا با توجه به بررسی آیات مرتبط با موضوع، گونه‌های امنیت سلبی به شرح جدول ذیل شناسایی شده و کدهای مربوطه نیز به آن‌ها اختصاص داده شده و بر این اساس در جداول بعدی هر کد با این معنا شناسایی می‌شود.

جدول ۳- رمزگشایی از کدهای شش گانه

شماره	کد	رمز گشایی از کد
۱	الف	ایمان به خدا
۲	ب	عمل صالح
۳	پ	تقوی
۴	ت	قدرت الهی
۵	ث	ولایت مداری

جدول ۴- عناصر معنایی روایت آمده از امنیت سلبی در سوره مبارکه بقره

محور	آیات مرتبط	کد بسته معنایی	کد ربط معنایی
مقام ابراهیم به عنوان نماد امنیت	وَ إِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَ اٰمَنًا وَ اتَّخَذُوْا مِنْ مَّقَامِ اِبْرٰهٖمَ مَصَلٰی... (۱۲۵)	هنگامی که خانه کعبه را محل بازگشت و مرکز امن و امان برای مردم قرار دادیم از مقام ابراهیم نمازگاهی برای خود انتخاب کنید...	ت-ث
کعبه و مکه به عنوان نماد امنیت و حرم امن الهی	وَ إِذْ قَالَ اِبْرٰهٖمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَدًا اٰمِنًا وَ اَرْزُقْ اٰهْلَهُ مِنَ الثَّمَرٰتِ مَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ بِاللّٰهِ وَ الْيَوْمِ الْاٰخِرِ... (۱۲۶)	هنگامی که ابراهیم عرض کرد: پروردگارا این سرزمین را شهر امنی قرار ده، و اهل آن را- آن‌ها که ایمان به خدا و روز بازپسین آورده‌اند...	الف-ث

جدول ۵- عناصر معنایی روایت آمده از امنیت سلبی در سوره مبارکه ابراهیم

محور	آیات مرتبط	کد بسته معنایی	ربط معنایی
دعوت حضرت ابراهیم برای امن بودن کعبه	وَ إِذْ قَالَ اِبْرٰهٖمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا وَ اجْنُبْنِی وَ بَنِیَّ اَنْ نَّعْبُدَ الْاَصْنَامَ (۳۵)	زمانی را که ابراهیم گفت پروردگارا این شهر (مکه) را شهر امنی قرار ده و من و فرزندانم را از پرستش بت‌ها دور نگاهدار.	ت-ث

جدول ۶- عناصر معنایی روایت آمده از امنیت سلبی در سوره مبارکه آل عمران

محور	آیات مرتبط	کد بسته معنایی	ربط معنایی
مقام ابراهیم به عنوان نماد امنیت	فِیْهِ اٰیٰتٌ بَیِّنٰتٌ مَّقَامُ اِبْرٰهٖمَ وَ مَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًا وَ... (۹۷)	در آن نشانه‌های روشن است (از جمله) مقام ابراهیم، و هر کس داخل آن شود در امان خواهد بود و ...	الف-ب-ت

جدول ۷ - عناصر معنایی روایت آمده از امنیت سلبی در سوره مبارکه تین

محور	آیات مرتبط	کد بسته معنایی	ربط معنایی
مکه به عنوان شهر امن	وَ هَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ (۳)	و قسم به این "شهر امن" (مکه).	ت-پ

جدول ۸ - عناصر معنایی روایت آمده از امنیت سلبی در سوره مبارکه سبأ

محور	آیات مرتبط	کد بسته معنایی	ربط معنایی
امنیت در گرو ایمان و عمل صالح	وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ بِالَّتِي تُقَرَّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفَىٰ إِلَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ جَزَاءُ الْوَعْدِ بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي الْغُرَفَاتِ آمِنُونَ (۳۷)	اموال و فرزندان شما هرگز شما را نزد ما مقرب نمی‌سازد، جز کسانی که ایمان بیاورند و عمل صالح انجام دهند که برای آن‌ها پاداش مضاعف در برابر اعمالی است که انجام داده‌اند، و آن‌ها در غرفه‌های (بهشتی) در (نهایت) امنیت خواهند بود	الف-ب-ت

جدول ۹ - عناصر معنایی روایت آمده از امنیت سلبی در سوره مبارکه نوح

محور	آیات مرتبط	کد بسته معنایی	ربط معنایی
دعوت به ایمان و عمل صالح	... وَ لِيَمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَ لِيَبْدِلَهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا ... (۵۵)	... و دین و آئینی را که برای آن‌ها پسندیده پابرجا و ریشه‌دار خواهد ساخت و خوف و ترس آن‌ها را به امنیت و آرامش مبدل می‌کند...	الف-ب-پ-ت

جدول ۱۰ - عناصر معنایی روایت آمده از امنیت سلبی در سوره مبارکه حجر

محور	آیات مرتبط	کد بسته معنایی	ربط معنایی
تقوی راه رسیدن به امنیت	ادْخُلُوا بِسَلَامٍ آمِنِينَ (۴۶)	(فرشتگان الهی به با تقوایان می‌گویند) داخل این باغ‌ها شوید با سلامت و امنیت.	پ

جدول ۱۱ - عناصر معنایی روایت آمده از امنیت سلبی در سوره مبارکه دخان

محور	آیات مرتبط	کد بسته معنایی	ربط معنایی
امنیت با تقوایان	إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ آمِنٍ (۵۱)	پرهیزکاران در جایگاه امن و امانی هستند.	پ-ت-ث
امنیت با تقوایان	يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ (۵۵)	آن‌ها هر نوع میوه‌ای را بخوانند در اختیارشان قرار می‌گیرد، و در نهایت امنیت به سر می‌برند.	پ-ت-ث

جدول ۱۱ - عناصر معنایی روایت آمده از امنیت سلبی در سوره مبارکه فتح

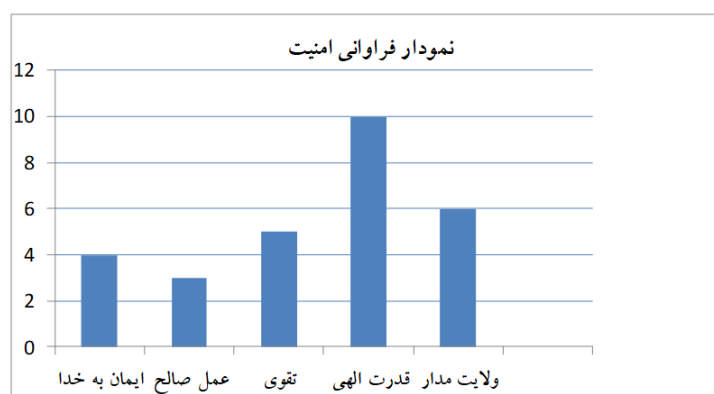
محور	آیات مرتبط	کد بسته معنایی	ربط معنایی
خواست خدا در کمال امنیت	... بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ ... (۲۷)	کد بسته معنایی	ت

جدول ۱۲ - عناصر معنایی روایت آمده از امنیت سلبی در سوره مبارکه حشر

محور	آیات مرتبط	کد بسته معنایی	ربط معنایی
خداوند امنیت بخش است	هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقَدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيَّمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ ... (۲۳)	او خدایی است که معبودی جز او نیست، حاکم و مالک اصلی او است، از هر عیب منزّه است، به کسی ستم نمی کند، به مؤمنان امنیت می بخشد، و مراقب همه چیز است، او قدرتمندی است شکستناپذیر که با اراده نافذ خود هر امری را اصلاح می کند، او شایسته بزرگی است.	ت-ث

ب: فراوانی گونه های امنیت سلبی

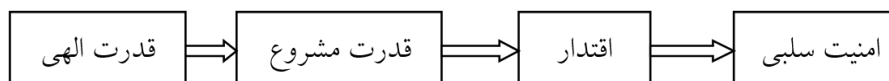
با توجه به نتایج به دست آمده از جداول فوق و میزان فراوانی هر کدام از کدهای بسته معنایی (که در پنج حالت الف (ایمان به خدا)، ب (عمل صالح)، پ (تقوی)، ت (قدرت الهی) و ث (ولایت مداری)، در جدول کد معنایی مشخص شده است)، معلوم گردید که در آیات مرتبط با موضوع تحقیق، بیشترین گونه امنیت سلبی از منظر قرآن کریم از نوع قدرت الهی بوده که با فراوانی ۱۰ مورد از تمام گونه های امنیت سلبی بیشتر است و در مرتبه بعدی ولایت مدار بودن انسان ها با ۶ مورد بوده است. تقوی با فراوانی ۵ و ایمان به خدا با فراوانی ۴ و انجام عمل صالح با فراوانی ۳ به ترتیب در رده های بعدی از گونه های امنیت سلبی طبق نمودار شماره (۱) در این تحقیق قرار دارند.

شکل ۱: فراوانی گونه های امنیت سلبی در قرآن کریم

پ: گونه شناسی امنیت سلبی از حیث عامل

امنیت از مهم‌ترین دل‌مشغولی‌های سیاستمداران و مسئولان یک نظام یا یک سامانه ملی یا بین‌المللی است که نمی‌توان آن را نادیده گرفت یا دست کم در معادلات سیاسی و استراتژیک یک کشور آن را مدنظر قرار نداد. از یک سو در نبود امنیت، دیگر مزیت‌های یک سامانه قابل بهره‌برداری نیست و از سوی دیگر، هر مزیتی تنها هنگامی کاربرد دارد که بتوان آن را در یک محیط امن بکار گرفت. از این رو استراتژی‌های امنیتی که در نظام‌های جهانی تدوین گردیده و بکار گرفته می‌شوند، پیوسته معطوف به ایجاد حالتی در درون یک سیستم هستند که بتوان مزیت‌های موجود در آن سیستم را در سطح حداکثری بکار گرفت. اینکه چگونه می‌توان این مهم را مدلسازی کرد و آن را طی یک الگوی خاص در صدر کارکردها و عملکردهای یک مجموعه حفظ کرد و سرمشق قرار داد، امری نیست که به آسانی قابل وصول باشد. کشورهای صاحب مکتب و سبک در مباحث امنیتی نیز خود با چالش جدی در این زمینه روبه‌رو هستند و در پی آن‌اند که با تبیین چارچوب‌های خاص، مدل ویژه‌ای را برای مباحث امنیتی خود در سطوح مختلف طراحی و پیگیری کنند. لذا با توجه به جامع‌الابعاد بودن امنیت و استفاده از اصول مبانی امنیت اسلامی و اسناد بالادستی امنیت در جمهوری اسلامی ایران که از آموزه‌های دینی و قرآن کریم نشأت گرفته شده است قدرت الهی با بیشترین فراوانی در بررسی امنیت سلبی در قرآن کریم در مرتبه اول قرار گرفته و باید اذعان نمود که قدرت خداوند بالاتر از آنچه انسان‌ها انجام می‌دهند می‌باشد و هر آنچه انجام می‌شود بنا به خواست خداوند انجام می‌شود و این قدرت الهی از آنجاکه معطوف به الطاف خداوندی است و مشروعیت دارد لذا این قدرت همان قدرت مشروع بوده به عبارت دیگر همان اقتدار است که طبق شکل شماره (۱) در نظام ج.ا.ایران بکار گرفته می‌شود.

شکل ۲- امنیت سلبی با رویکرد اسلامی در ج.ا.ایران

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

امنیت در گفتمان سلبی به نبود تهدید شناخته می‌شود و می‌توان آن را وضعیتی دانست که در آن، منافع بازیگر از سوی دیگر بازیگران یا مورد تهدید واقع نشده یا در صورت وجود تهدید احتمالی، امکان مدیریت مؤثر آن برای بازیگر وجود داشته باشد». در این تعریف نبود تهدید و مدیریت مؤثر تهدید دو امکان اصلی برای شکل‌گیری امنیت شناسانده شده‌اند. لذا محققین در این پژوهش با طرح پرسش اصلی از گونه شناسی امنیت سلبی در قرآن کریم، به بررسی گونه‌های امنیت سلبی با مراجعه به ترجمه و تفاسیر موجود با توجه به شاخص‌های ایمان به خدا، عمل صالح، تقوی، قدرت الهی و ولایت مداری، پرداخته‌اند. پس از

بررسی آیات متعدد مرتبط، با توجه به نتایج حاصل از تحقیق، بیشترین فراوانی امنیت سلبی، قدرت الهی و در مرتبه بعدی ولایت مداری مورد شناسایی قرار گرفته‌اند. همچنین نتایج تحقیق بیان می‌نمایند که تقوی با فراوانی ۵ و ایمان به خدا با فراوانی ۴ و عمل صالح با فراوانی ۳ به ترتیب در رده‌های بعدی از گونه‌های امنیت سلبی در این تحقیق قرار دارند. در نهایت آنچه را که می‌توان از این تحقیق نتیجه گرفت این است که قدرت‌های زورگو و آن‌هایی که در هر زمان و مکانی ادعای ابرقدرتی دارند، محکوم به زوال و نابودی بوده و ظلم و ستم پایدار نخواهد ماند، و این امر در زمان تمامی انبیاء الهی به صور مختلف بنا بر مقتضیات زمان اتفاق افتاده است، و در گفتمان بین حق و باطل نیز، پیامبران الهی همیشه از امنیت سلبی برای هدایت و ترویج دین الهی استفاده نموده و بهره گرفتن از قدرت الهی همواره یکی از راهبردهای مبارزه انبیاء الهی با طاغوت‌های زمان خود بوده است. با عنایت به موارد پیشگفته، بر اساس نظریه امنیت سلبی این پژوهش، جمهوری اسلامی ایران بایستی به منظور برقراری امنیت سلبی نسبت به پیاده سازی مجموعه نظام یافته از مولفه ها شامل قدرت الهی، ولایت مداری، تقوا، ایمان به خدا و عمل صالح تأکید داشته باشد که در این بین اتکا به قدرت الهی و ولایت مداری مهمترین مولفه شناخته شده هستند که می توانند منجر به امنیت سلبی در جمهوری اسلامی ایران شوند.

پیشنهادهای

- با توجه به نتایج و دستاوردهای تحقیق و تجزیه و تحلیل آیات مربوطه می‌توان پیشنهادهای زیر را بیان نمود:
- لزوم تدبیر در آیات قرآن و عبرت گیری و درس آموزی از مطالب ارزنده آن
 - توجه به آموزه‌های قرآنی، در مباحث مختلفی از جمله مباحث امنیتی- دفاعی و راهبردی برای مدیران و فرماندهان کشور
 - به کارگیری مباحث امنیتی و تهدیدات که برگرفته از مباحث دینی خصوصاً قرآنی باشد در مقابل نظریات دانشمندان غیر اسلامی و غربی.
 - ارتقای سطح آگاهی و آموزش نیروها با توجه به آموزه‌های قرآنی
 - تقویت وحدت و انسجام مردم در سطح جامعه

منابع:

- اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۸۶)، امنیت در نظام سیاسی اسلام، چاپ دوم، تهران، پژوهشکده فرهنگ و اندیشه اسلامی
- افتخاری، اصغر، (۱۳۸۶)، شاخص‌های سنجش تهدید، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال پنجم، شماره هجدهم
- افتخاری، اصغر، (۱۳۹۱)، تهدید نرم: رویکرد اسلامی، تهران، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، چاپ اول
- افتخاری، اصغر، (۱۳۹۱-ب)، امنیت، تهران، دانشگاه امام صادق (ع)، از مجموعه مفاهیم بنیادین علوم انسانی
- افتخاری، اصغر، (۱۳۹۲)، امنیت اجتماعی شده، رویکرد اسلامی، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، چاپ اول
- بوزان، باری، (۱۳۷۸)، مردم، دولت‌ها و هراس، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی
- تفسیر المیزان، علامه طباطبائی. تفسیر مجمع‌البیان، مرحوم طبرسی. تفسیر نمونه، آیت‌الله مکارم شیرازی.
- تقی‌لو، داوود (۱۴۰۰)، "تحلیل ساختاری - مضمونی دلالت‌های امنیتی - دفاعی سوره محمد (ص)". فصلنامه امنیت پژوهی، سال بیست، شماره ۷۳، ص ۸۱-۱۰۶
- تقی‌لو، داوود و لکزایی، نجف (۱۳۹۹)، "امنیت به مثابه فضیلت در آراء فارابی". فصلنامه امنیت پژوهی، سال نوزده، شماره ۷۱، ص ۱۰۱-۱۱۸
- توحیدی، ارسطو (۱۳۹۳)، جزوه درسی، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع
- جمعی از نویسندگان، (۱۳۸۷)، تهدید نرم در نظریه امنیت (مطالعات گروهی دانشکده امنیت ملی)، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی
- جوزف نای، (۱۳۸۳)، قدرت نرم، راهبردی دفاعی، ترجمه محمود عسکری
- جهان بزرگی، احمد (۱۳۸۸)، امنیت در نظام سیاسی اسلام، تهران، انتشارات پژوهشکده فرهنگ و اندیشه اسلامی
- حافظ نیا، محمدرضا، (۱۳۹۰)، اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، مشهد، انتشارات پاپلی، چاپ سوم
- زین‌الدینی، م.، و آقامحمدی، د. (۱۳۹۸). امنیت در سیره پیامبر اکرم (صل الله علیه واله وسلم). مطالعات دفاعی استراتژیک، ۱۷(۷۵)، ۱۸۳-۲۱۰.
- عبدالله خانی، علی، (۱۳۸۶)، تهدیدات امنیت ملی، تهران، انتشارات موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران، چاپ اول
- قرآن کریم (ترجمه آیت‌الله مکارم شیرازی)
- مرادیان، محسن (۱۳۸۵)، ابعاد و مظاهر تهدیدات، تهران، مرکز آموزشی و پژوهشی شهید سپهبد علی صیاد شیرازی، چاپ اول
- مرادیان، محسن، (۱۳۸۸)، تهدید و امنیت، تهران، انتشارات مرکز آموزشی و پژوهشی شهید سپهبد صیاد شیرازی، چاپ اول

- معمار زاده، غلامرضا و یحیی، گل محمد و بیات، محمدحسین و دانش آشتیانی، محمدباقر (۱۳۸۹)، **تعریف، توسعه و تدوین مفاهیم و اصطلاحات لازم و مناسب جهت طرح‌ریزی راهبردی دفاعی- امنیتی**، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی
- معین، محمد، (۱۳۷۵)، **فرهنگ فارسی**، تهران، امیرکبیر (ج ۱)
- نورالانوار ۳، نرم‌افزار قرآنی جامع التفاسیر نور ۲/۱ دایره المعارف چندرسانه‌ای قرآن کریم، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، قم
- هاشمیان فرد، زاهد (۱۳۹۰)، **امنیت در اسلام**، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی
- هزارجریبی، جعفر و بلندیان، غلامحسین (۱۳۸۶)، "مطالبات نوین اجتماعی و ظرفیت‌سازی در امنیت داخلی کشورهای در حال توسعه". فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی، سال هشتم، شماره ۲۹.
- Alagappa, Muthiah. (1987). **The National security of developing states**. Malaysia: ISIS.